

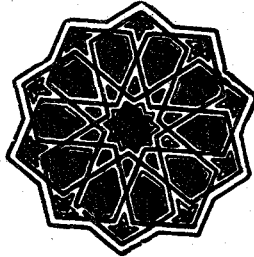

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVI

“SİRETU İBN-İ HİŞAM”IN ARAPÇASI İLE BUGÜNKÜ ARAPÇA’NIN BİR MUKAYESESİ*

Dr. Muhammed Hasan BAKALLA
Çeviren: Necmettin YURTSEVEN

Bu araştırmada, İbnu Hişâm’ın *es-Sîretu’ n-Nebeviyye* isimli kitabının birinci cildindeki, dilin tarihî değişimini ortaya koymaya çalışacağız.

Dilin, üslûb, ses, yapı, gramer (sentaks) ve mana bakımından geçirdiği değişikliklere ait örnekleri arzedeceğiz. Ayrıca dil ile ilgili kaynakların, tarihî kaynaklar olmasının yanı sıra ‘tarihî mîras’ın da kaynakları olduğunun önemini göstermeye çalışacağız.

Bu çalışmanın hedefi, tarihle uğraşan kişilerin, tarihî gerçekleri uydurma haberlerden ayırabilmeleri için, fasih Arapça’ya hakim olmaları (gerektiği)’nin önemini vurgulamaktır.

Tarihî Mîras Dili

Yeni dilciler, dilin, belirli ve gelişmiş (bir takım) unsurları (içeren) bir sistem olduğunda hem-fikirdir. Bu unsurlar ise;

- a) Cümlelerin ve kelimelerin manalarına ilişkin olan (Dilâlî),
- b) Gramer (Nahv=kelimelerin cümle içinde doğru olarak dizilişi),
- c) Kelimelerin yapısını belirten Sarf,
- d) Fonoloji (Harflerin okunuşundan meydana gelen sesler), ve
- e) Uslûbdan ibarettir.

Yine bu dil bilimcilerine göre dil, canlı olduğu sürece ‘değişebilir’ özelliğe sahip bir sistemdir. Ancak bu değişim dilden dile farklılık gösterir.

* Bu makalenin Arapça aslı, Suudi Arabistan’da yayınlanan aylık al-Faisal dergisinin Kasım 1977 tarihli 6. sayısında Dr. Muhammed Hasan Bakalla tarafından لغة التراث التاريخي adıyla neşredilmiştir.

Bir dil, tarihî gelişimi tamamlamış ve kuralları oturmuş ise; sadece konuşma dili olan, yazılmamış ve kuralları oturmamış dillere nazaran daha az değişikliğe uğrar. Bu bahsettiğimiz genel kurallar diğer diller için olduğu gibi Arapça için de geçerlidir. Arapça, kendisini diğer dillerden ayıran malum ve birçok unsurları nedeniyle özel bir konuma sahiptir. Fasih Arapça'da (yukarıda izaha çalışılan hususlara benzer) dille ilgili bazı değişikliklerin meydana geldiğine inanıyoruz.

Arapça'daki bu değişikliği, bir tarih kitabından, islam ve arap tarihinin temel kaynaklarından kabul edilen Sîretü İbn Hişâm'ın I. cildinden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız. Bunun için de adı geçen kitaptan alacağımız örnekleri, günümüz fasih Arapça'sı ile karşılaştıracız.

Mana Değişimi (Dilâli)

Aşağıdaki A tablosunda görüleceği gibi bahis konusu kitaptaki bazı kelimelerin mânâları günümüz fasih Arapça'sında başka anlam kazanmıştır.

A TOBLOSU

Kelime	İbnu Hişâm'daki Manası	Bugünkü anlamı	Meydana gelen değişiklik
سَيَارَة	Kafile, insan topluluğu	Bir çeşit ulaşım aracı	
عَيْبُ الْهَيْتَانَا	عَاب 'nin masdardır. Cem'i yoktur.		
عَيْبُ / عِيُوبُ أَسْلَمُ	عَيْبُ / عِيُوبُ Teslim oldu	عَيْبُ / عِيُوبُ فَقَطْ İslâm'a girdi	Mana daraltılmış Mana özelleşmiş
يَعْزُ	Galib gelir	Ender olur	Mana daraltılmış
مُضِيْقًا إِلَى	مُلْتَصِقًا بِهَا / وَ مِلْحَقًا بِهَا	مِلْحَقًا وَمُتَبِعًا بِهِ	Mana daraltılmış
شَرِبَ	مُورِدَ الْمَاءِ	مُصَدَّرٌ	
أَمْوَالِهِ	مَتَاعِهِ	جَمْعُ مَالٍ	

Yine birçok kelime de, aşağıda görüleceği gibi, eskiden kullanıldığı halde günümüzde kullanılmamaktadır.

B TABLOSU

Kelime	Terkedilmiş Manası
بطع بها	اشتدت عليه
أمص	شك (بلغة حمير)
أصفقوا على	اجتمعوا على
تهراق	تهرق
يهريقون	يهرقون
ذمرهم	حضمهم
جهده	بمعنى أجهده
الجزاة	المنجمون
نخماس	زأس
وجأه	طعنه

Gramer Bakımından Farklılık

Bu farklılıktan, cümle kuruluşunun ve öğelerinin gramer kurallarıyla olan ilgisini kastediyoruz. Meselâ: Fiil-fail-mef'ûl, Câr-mecrûr, Muzâf-muzâfün ileyh ilişkisi gibi. Bu araştırmamız sırasında aşağıda görüleceği gibi, sözkonusu kitaptan aldığımız örneklerle günümüz fasih Arapça'sı arasında cümle kuruluşları (sentaks) bakımından bazı farklılıklar tesbit ettik:

a) كاد لقومه (es-Sîre 13)

Görüldüğü gibi, fiil, harf-i cersiz olarak mef'ûl almıştır. Halbûki günümüz fasih Arapça'sında genellikle "ل" harf-i ceriyle "كاد لقومه" şeklinde müteaddî olur.

b) "وكان تخلف" (es-Sîre 13)

Günümüz Arapça'sında "وكان قد تخلف" deriz. es-Sîre'nin 248. sayfasında yine şöyle bir ibâre vardır: بلغني عما كان وضع عيسى

c) " وكنمه ما قال سطيح " (es-Sîre 18)

Bu cümlede **كنم** fiilinin iki tane mef'ûl aldığını görmekteyiz. Halbuki günümüz Arapça'sında bu fiil **كنم زيد السر** da olduğu gibi bir mef'ûl alır. Yahut **عن** harf-i ceriyle müteaddî olur.

d) " أكثر من ستين أو سبعين يمضين من السنين " (es-Sîre 17)

Yukarıdaki ibarede **يمضين** fiili cem'-i müennes sâlim sîgasında kullanılmıştır. Halbuki günümüz fasih Arapça'sında bu tür bir cümle akışı içinde müfred müennes sîga kullanılabilir.

أكثر من ستين أو سبعين تمضي من السنين

Aşağıda da göreceğimiz gibi çoğu zaman Arapça'nın kuralları üslub ve beyan mülahazalarıyla bozulmaktadır.

e) " سلحه إياه " (es-Sîre 12)

Bu cümlede **سلح** fiili iki mef'ûl almıştır. Çağdaş Arapça'da **سلحه** veya **سلحت الدولة الجيش بأسلحة حديثة** örneklerinde olduğu gibi bir mef'ûl almaktadır.

f) " ما زلت أنظرك و أقول متى هو جاء " (es-Sîre 34)

Bu cümledeki **أنظر** fiili tek başına müteaddîdir. Halbuki bugünkü Arapça'da bu fiil **إلى** harf-i ceri ile meteaddî olur. Ayrıca bu cümlede mana bakımından da bir değişiklik söz konusudur. " أنظرك " " أنظرك " manasına kullanılmıştır.

g) " عاب دينها " (es-Sîre 368)

Görülüyor ki gerek es-Sîre'de ve gerekse eski tarih kitaplarında **عاب** fiili ya tek başına müteaddî yahut lâzım fiil olarak kullanılmıştır. Çağdaş Arapça'da bu iki kullanıma ilaveten **على** harf-i ceri ile kullanılışı da vardır. **و عاب عليه ثرثرته**

h) " ثم توضحاً رسول الله صلى الله عليه وسلم كما رأى جبريل توضحاً " (es-Sîre 261)

Çağdaş Arapça'da böyle bir cümle terkibi yoktur. Bu tür bir ibare, **ثم توضحاً رسول الله صلى الله عليه وسلم كما رأى جبريل يتوضحاً (أو قد توضحاً)** şeklinde ifade edilir.

Bazı dilcilerin iddiasına göre âid zamiri alması gerektiği halde, zamirsiz kurulmuş cümleler, bu tür kalıpların sıkca kullanıldığı Fransızca ve İngilizce gibi Avrupa dillerinde bulunur. (Bu nedenle) meselâ aşağıdaki şu cümlelerin özgün Arapça cümle kuruluşuna uygun olduğu hakkında şüpheler vardır. Bu araştırma-
لم يعجبه الثوب الذي اشترت
مızda, es-Sîre’de aşağıdaki örneklere rastladık.

فلما نظر بحيرى في القوم لم ير الصفة التي يعرف و يجد عنده

Yapısal (Sarfî) Değişim

Araştırmamız esnasında (yukarıda olduğu gibi) cümle kuruluşu ile ilgili değişik kullanımların azlığına karşın sarfî (yapısal) değişiklikle ilgili çeşitli ve bol örnekler bulduk. Burada bazılarını belirtelim:

a) فولد معد ابن عدنان أربعة نفر (es-Sîre 18)

لئن ولد له عشرة نفر (es-Sîre 160)

Dikkat edilirse iki örnekte de نفر kelimesi çağdaş Arapça’da tekil olarak kullanıldığı halde burada çoğul olarak kullanılmıştır. Bugün ise, نفر واحد، أربعة أنفار، نفر من الناس şeklinde kullanılmaktadır.

b) فأمر أصغر ولده لا أقيم ببلد لطم وجهي فيه أصغر ولدي (es-Sîre 13)

فالعرب كلها من ولد إسماعيل (es-Sîre 8)

Bu örneklerde de أولد kelimesi çoğul yerinde kullanılmıştır. Günümüz Arapça’sında müfred olarak kullanılmaktadır. Yukarıdaki örnekleri bugünkü Arapça ile yazarsak, şöyle dememiz gerekir:

فأمر أصغر أولاده - لا أقيم ببلد لطم وجهي فيه أصغر أولادي

فالعرب كلهم من أولاد إسماعيل

Ayrıca son cümledeki العرب kelimesi gayr-î âkil çoğul olarak kullanıldığı halde bugün, âkil çoğul olarak فالعرب كلهم şeklinde kullanılmaktadır.

c) ولكنكم ضيف و قد أحبيت أن أكرمكم (es-Sîre 192)

Bu örnekte de, ضيف kelimesi diğer örneklerde olduğu gibi çoğul olarak kullanılmıştır. Bilindiği gibi, günümüzde bu kelime tekil olup, ولكنك ضيف ve ولكنكم ضيوف şeklinde kullanılmaktadır.

Öte yandan isim ve fiil kalıplarında da değişiklikler tesbit ettik:

1) ولكن أهله حالوا بيننا و بينه بالدماء التي يهريقون عنده (es-Sîre 25)

ثم هدمنا ذلك البيت فبقاياها اليوم آثار الدمار التي كانت تهراق عليه (es-Sîre 28)

Yukarıya aldığımız örneklerdeki fiilin افعال vezninde olduğu anlaşılıyor. Ancak bu vezin, Arapça vezinlerden değildir. Bunun başka bir Sâmfî dilinden alınmış olması muhtemeldir. Bugün ise, أهرق fiili أفعال vezninde kullanılmaktadır. es-Sîre'de kullanılan أهرق fiili ise tamamen terk edilmiştir.

2) أول دم هريق في الإسلام

Bugünkü Arapça'da bu fiile rastlanmaz. Ancak أريق fiili vardır. Kanaatimizce أهرق fiili Sarfî yönden أهرق fiilinden, أهرق fiilli de أهرق fiilinden türetilmiştir. Bu konuyla ilgili geniş bilgiyi ileride ses değişikliği ile ilgili bölümde vereceğiz.

3) فلما جهده ذلك سأل الأطباء و الحزاة (es-Sîre 29-30)

Kanaatımıza göre geçmişte mana bakımından müteradif olan iki fiil arasında bir yarışma olmuş ve أفعال kalıbı فعل kalıbına galip gelmiş.

4) فيحزنه ذلك (es-Sîre 257)

جهد fiili için yukarıda söylediğimizi burada أحزن manasında kullanılan حزن fiili için söylemek mümkün. Çağdaş Arapça'da ise I. Kalıp kullanılmakta iken diğeri terk edilmiştir.

5) (es-Sîre 261) وافترضت الصلاة عليه

Yukarıdaki cümle de, fiil sigaları arasındaki yarışın bir başka örneği. Buradaki yarış فعل ve افتعل arasındadır. Şu var ki افترض fiili halen kullanılmaktadır.

6. فقدمها و هو مجمع لا خرابها (es-Sîre 21)

Bugünkü Arapça’da أُخرب kullanılmamaktadır. Bunun yerine تخریب، مخرب، حرب gibi bir-
فعل kalıbından müteradifi gibi bir-
çok iştikakları kullanılmaktadır.

Ses Değişikliği

es-Sîre’yi incelememiz sırasında, “Tarihî Ses Değişikliği” olduğunu gösteren deliller bulamadık. Bununla beraber ses değişikliğine delalet eden bazı örnekler bulduk.

a) Yukarıda geçen هراق fiili ه’nin ‘أ’ye dönüşmesiyle أراق olmuş. Ancak bu değişikliğin ne zaman olduğunu tesbit edemedik.

b) تقول العرب التحنث و التحنف يريدون الحنفية ... (es-Sîre 251)

وحدث و جدف يريدون القير

İkinci örnekte görüldüğü gibi، ف، ث şeklinde telaffuz edilmektedir. Başka yerlerde de buna benzer ibdaller vardır. Meselâ: ثومها، فومها manasında kullanılmaktadır. Bazı arap lehçelerinde فم، ثم’e dönüş-
müştür.

Üslup Değişiklikleri

İncelememiz esnasında gördük ki, her bölümde kullanılan tek bir üslup yoktur. Üslup, konuya göre değişmektedir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, kitapta en az üç üslup vardır:

a) “Doğrudan İslâm’a davet” konularıyla ilgili araştırmalarda belâğatla süslü fasih bir üslup... Bu konular işlenirken birçok âyet-i kerîme zikredilmekte ve tabiatıyla üslup-konu gereği- Kur’ân-ı Kerim’in fesâhatından etkilenmektedir.

b) Buna karşılık, Rasûlu’llah (a.s.)’in peygamberliğinden önceki konular işlenirken ve olaylar anlatılırken üslup tutukluğa meylediyor. Bazı yerlerde Arapça dışındaki dillerin etkisinde kalmış, Arapça’ya uymayan bir üslup gözleniyor. Meselâ: s. 248’de İncil’deki Rasûlu’llah’ın sıfatı Babi:

صفة رسول الله صلى الله عليه وسلم من الإنجيل :

قال ابن إسحاق :

و قد كان ، فيما بلغني عما كان وضع عيسى بن مريم فيما جاءه من الله في الإنجيل لأهل الإنجيل من صفة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، مما أثبت يخنس الحواريّ لهم ، حين نسخ لهم الإنجيل عن عهد عيسى بن مريم عليه السلام ، في رسول الله صلى الله عليه وسلم إليهم أنه قال : من أبغضني فقد أبغض الربّ ، و لولا أني صنعت بحضرتهم صنائع لم يصنعها أحد قبلي ما كانت لهم خطيئة و لكن من الآن بطروا و ظنوا أنهم يعزوني ، و أيضا للربّ ، و لكن لا بدّ من أن تتم الكلمة التي في الناموس : أنهم أبغضوني مجانا أي ، باطلا فلو قد جاء المنحمننا هذا الذي يرسله الله إليكم من عند الربّ ، (و) روح القدس ، هذا الذي من عند الربّ خرج ، فهو شهيد عليّ و أنتم أيضا ، لأنكم قديما كنتم معي ، في هذا قلت لكم لكيما لا تشكوا .

و المنحمننا (بالسريانية) : محمد ، فهو بالرومية : البرقليطس

، صلى الله عليه و على آله وسلم .

Latince ve Yunanca'nın yanı sıra, tercümedeki hıristiyanlık tesiri de gayet açıktır. Meselâ:

فلو قد جاء المنحمننا هذا الذي يرسله الله إليكم من عند الرب و روح القدس

sözünde, "Allah" için 'Rab'dan ayrı bir makam tesbit edilmiş ve ikisi birbirinden ayrılmış. Ayrıca Allah, Rab ve Rûhu'l-Kudüs'ten bahsedilirken, teslis inancının etkisini kuvvetli bir şekilde görmek mümkündür.

c) Fasih Arapça ile karşılaştığımızda, çok açık bazı nahiv hatalarının olduğunu gördük:

أكثر من ستين أو سبعين يمضين من السنين

1) Doğrusu, تمضي من السنين şeklinde olacak. Belki de burada kural, yazar tarafından kasıtlı olarak 'seci' yapmak için bozulmuş olabilir.

2) و خرج الحيران بمصاحفهما في أعناقهما متقلديها (es-Sire 27)
Doğrusu و خرج الحيران بمصحفيهما في عنقيهما متقلدين إياهما

3) وخرج الحيران بمصاحفهما في أعناقهما تعرق جباهما
Doğrusu: وخرج الحيران بمصحفيهما في عنقيهما تعرق جباهما

4) Burada bahse değer bir başka enteresan şey de aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, يهود kelimesinin hep nekre olarak kullanılmasıdır.

وهذا الحي من الأنصار يزعمون أنه إنما كان حنق تبع علي هذا الحي

من يهود الذين كانوا بين أظهرهم

Buradaki يهود kelimesini ma'rife olarak alırsak, cümle düzelmiş olur. يهود kelimesini -cümlede olduğu gibi- nekre kabul edersek yanlış olur. En doğrusu من يهود كانوا بين أظهرهم denmesidir.

d) Özellikle bi'set öncesi meydana gelmiş olaylarla ilgili birçok konularda 'seci' üslubunun kullanıldığına dair fazlâ söze gerek olmadığı malumdur.

SONUÇ

Kanaatımıza göre, yukarıda verdiğimiz örnekler de açıkça gösteriyor ki, tarihinin, İslam tarih literatürünün dilini anlaması, gerçek olayları tesbit edebilmesi için zorunludur. Böylece, çeşitli üslup ve seviyeleri bakı-

mından tarihî metinlerin dili hakkında bilgiye sahip olmasa bile (herhangi bir) tarihî metnin orijinal olup olmadığına yahut o metinde bulunabilecek yanlışlara vakıf olur. Bu çalışmamızda şöyle bir sonuca varmış bulunuyoruz:

İbn-i Haldun, İbn-i Kesir, İbn-i Sa'd, Taberî Tarihi ve İbn-i Hişâm'ın Sîresi gibi tarih kitaplarında her anlatılana güvenmek mümkün değildir.

Peygamber efendimiz (s.a.s.)'nin devri ile arap tarihinin yazılış zamanı arasında mesafe ne kadar uzun olursa, efsaneler ile diğer dillerden, dil bakımından etkilenmiş haberler, dinî bakımdan da isrâiliyyât ve nasrâniyyât o nisbette artmaktadır.

Burada isbat ettiğimiz hususların, "tarihçinin yukarıda sayılan kaynaklardan yararlanarak tarihî gerçekleri bulması mümkün değildir" şeklinde anlaşılmasını istemiyoruz. Eğer tarihçi, bir yandan bilimsel tarihî araştırma yapacak seviyede olursa, diğer yandan da dilin çeşitli değişikliklerin ve kullanışlarının bilincine vararak idrak etmişse tarihî gerçeklerle çeşitli haberleri birbirinden ayırabilir. Gerçekten de bu kitaplarda Sîret-i Nebî kitaplarından başka yerde bulamayacağımız ve Peygamber efendimiz (s.a.s.)'in hayatına ışık tutan çok kıymetli gerçekler vardır. İnaniyoruz ki, modern dil bilimi tarihçiyi, tarihî gerçeklere ulaşma amacını gerçekleştirmeye yardım edecek amaçlarla donatabilir. Öte yandan, İslam tarih literatürü, dilcinin, uzun tarihi boyunca dilde meydana gelmiş değişiklikleri keşfetmesine yardımcı olur.